

POLITYKA PRORODZINNA W WYBRANYCH KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

PRZEGLĄD STOSOWANYCH ROZWIĄZAŃ

RAPORT ZESPOŁU DS. RODZINY
CENTRUM ANALIZ FUNDACJI REPUBLIKAŃSKIEJ

AUTORZY:
MICHAŁ CZARNIK, MICHAŁ KOT, JAN URMAŃSKI

WSPÓŁPRACA:
DANIEL SALAMON, BARTOSZ TROCZYŃSKI, MICHAŁ TYSZKIEWICZ

MARZEC 2012
WWW.CAFR.PL

FUNDACJA REPUBLIKAŃSKA

ul. Kopernika 30, lok. 421, 00-336 Warszawa
tel./fax: +48 22 891 07 37, tel.: +48 512 435 471
NIP: 952-207-86-26, REGON: 142075516, KRS: 0000340559
Nr konta: 84 2490 0005 0000 4520 9156 1754
www.republikanie.org

SPIS TREŚCI

Spis treści	2
I WSTĘP	3
II FRANCJA	5
III WIELKA BRYTANIA	8
IV IRLANDIA	11
V SZWECJA	14
VI FINLANDIA	17
VII ESTONIA	21
VIII WĘGRY	24
IX NIEMCY	27
X HISZPANIA.....	30

I WSTĘP

W ostatnich miesiącach, głównie pod wpływem propozycji reform systemu emerytalnego, w dyskusji publicznej w Polsce pojawia się coraz więcej głosów uświadamiających wyzwania demograficzne jakie stoją przed naszym społeczeństwem. Wyniki ostatniego powszechnego spisu ludności ujawniające skalę ostatniej migracji zarobkowej oraz utrzymujący się od wielu lat jeden z najniższych na świecie wskaźników dzietności zaczynają docierać do świadomości politycznych decydentów. Formułowane postulaty konieczności bardziej efektywnego prowadzenia polityki prorodzinnej rzadko jednak dotychczas przyjmują formę konkretnych propozycji. Nie mają charakteru całościowego, wprowadzającego kompleksowe mechanizmy rzeczywiście poprawiające uwarunkowania ekonomiczne polskich rodzin. Przy okazji w dyskusji publicznej pojawia się wiele fałszywych uproszczeń sprzecznych z doświadczeniami polityki prorodzinnej w krajach zachodnioeuropejskich, takich jak na przykład tezy o nieuchronności negatywnych tendencji demograficznych uwarunkowanych przemianami społecznymi czy nieskuteczności jakichkolwiek mechanizmów wsparcia dla rodzin.

Zespół ds. Rodziny Fundacji Republikańskiej od swojego powstania w 2011 r. prowadzi prace badawcze nad sytuacją demograficzną i polityką prorodzinną w Polsce i w innych krajach europejskich. W 2012 r. celem Zespołu ds. Rodziny jest opracowanie dogłębnej analizy dotyczącej tych kwestii, zawierającej nie tylko opis stanu istniejącego, ale także próbę sformułowania celów polskiej polityki prorodzinnej i konkretnych propozycji zmierzających do ich realizacji.

Pierwszym etapem zmierzającym do przygotowania takiej analizy jest niniejszy raport. Zebrano w nim krótkie syntetyczne opracowania polityk prorodzinnych dziewięciu krajów europejskich. Dobór tych krajów determinowany był ich reprezentatywnością dla poszczególnych typów polityk prorodzinnych wyróżnianych w opracowaniach teoretycznych (skandynawski, anglosaski, kontynentalny, południowoeuropejski), szczególnymi osiągnięciami w skuteczności powstrzymania negatywnych tendencji demograficznych w niektórych krajach oraz oryginalnością stosowanych w nich mechanizmów.

Opisy polityk prorodzinnych poszczególnych krajów zawarte w niniejszym raporcie zostały przedstawione w zwięzły sposób z koniecznymi w takim przypadku uproszczeniami. Lepszemu zobrazowaniu polityk prorodzinnych mają służyć: osadzenie zagadnienia w sytuacji demograficznej danego kraju i przedstawienie skali nakładów finansowych ponoszonych przez poszczególne państwa na wsparcie rodzin. Pomocne w tym zakresie ma być również jednolite usystematyzowanie opisywanych mechanizmów polityki prorodzinnej w każdym opisywanym kraju w cztery grupy zagadnień: urlopów macierzyńskich i wychowawczych, świadczeń pieniężnych, preferencji w systemach podatkowych oraz świadczeń związanych z opieką zastępczą nad dziećmi. Opisy polityk prorodzinnych prezentowane są według najbardziej aktualnych dostępnych danych (w większości przypadków z 2011 r.)

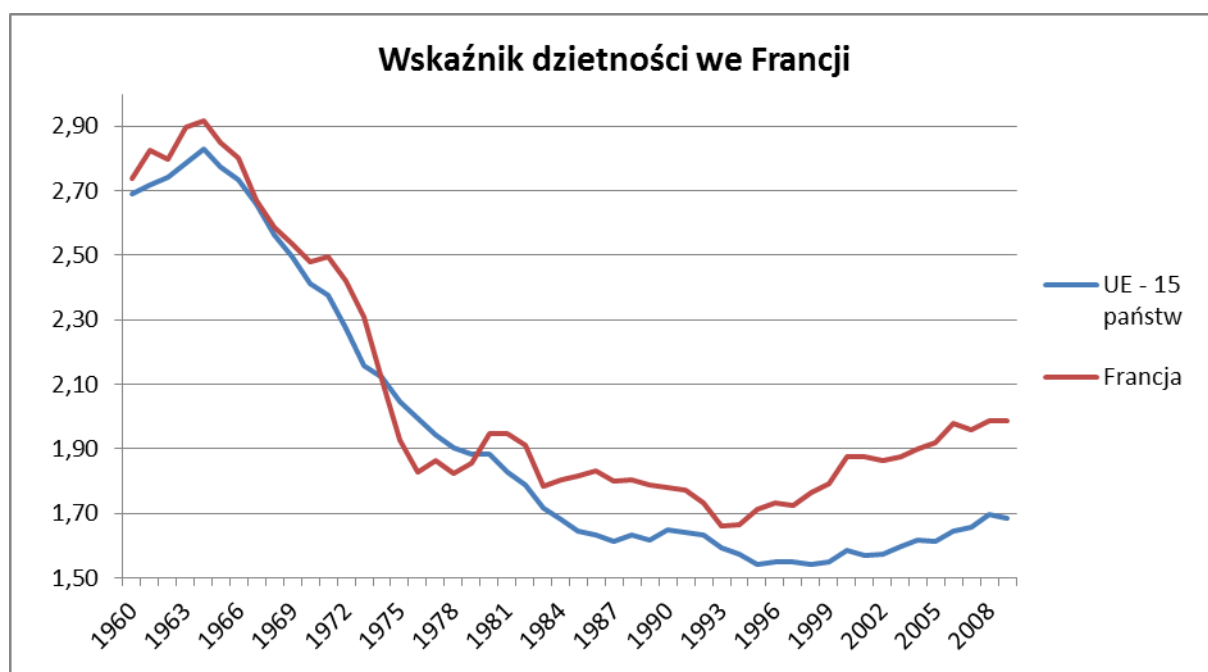
Zaprezentowany raport stanowi pierwszą część większego projektu. Kolejnymi etapami będą: szczegółowa analiza skuteczności poszczególnych rozwiązań, wyciągnięcie z niej

wniosków i przedstawianie postulatów legislacyjnych możliwych do zastosowania na polskim gruncie. W założeniu autorów raport ma stanowić użyteczne narzędzie do dalszych prac zmierzających do sformułowania efektywnej polskiej polityki prorodzinnej korzystającej z doświadczeń krajów opisanych w niniejszym opracowaniu.

II FRANCJA

1. Sytuacja demograficzna

Francja znajduje się w bardzo dobrej, jak na warunki europejskie, sytuacji demograficznej. Liczba ludności od wielu lat systematycznie rośnie (58 mln w 1990 r., 60,5 mln w 2000 r. i ponad 65 mln w 2011 r.), a prognozy demograficzne przewidują utrzymanie tej tendencji w przyszłości (według ostrożnych prognoz liczba ludności Francji ma wzrosnąć do 68 mln w 2030 r. i ponad 71 mln w 2050 r.). Francja charakteryzuje się wysokim poziomem dzietności – obecnie oscylującym wokół 2,0. Poniższy wykres pokazuje ciekawą tendencję w tym zakresie – o ile do końca lat 70-tych wskaźnik ten spadał w tempie podobnym do średniej europejskiej, o tyle od lat 80-tych, a zwłaszcza 90-tych Francuzom udało o się go nie tylko utrzymać na poziomie wyższym niż przeciętna w Europie, ale w istotny i - co ważne - stały sposób zwiększać. Okoliczność ta nakazuje ze szczególnym zainteresowaniem przeanalizować stosowane we Francji mechanizmy polityki prorodzinnej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

2. Nakłady finansowe na politykę prorodzinną

Francja charakteryzuje się najbardziej hojną wśród krajów Unii Europejskiej i wszystkich krajów wysokorozwiniętych polityką prorodzinną. Według danych OECD za 2007 r. państwo francuskie przeznaczają ponad 3,7% PKB na rodzinę - wobec średniej krajów OECD na poziomie 2,2% PKB - łożąc istotne środki zarówno w formie zachęt podatkowych, bezpośrednich transferów pieniężnych jak i finansowania zastępczych form opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

We Francji każdej kobiecie która urodziła dziecko przysługuje 16-tygodniowy urlop macierzyński, z którego co najmniej trzy tygodnie powinny być wykorzystane przed dniem porodu. W przypadku ciąży bliźniaczej lub przedwczesnego urodzenia dziecka długość urlopu ulega przedłużeniu do 12 tygodni po porodzie. Kobieta, która rodzi trzecie lub kolejne dziecko jest uprawniona do 24-tygodniowego urlopu macierzyńskiego. Na urlopie macierzyńskim przysługuje zasiłek macierzyński w wysokości 100% zarobków z górnym ograniczeniem do 2946 euro miesięcznie (w przypadku osób zatrudnionych w sektorze publicznym i niektórych firmach prywatnych ograniczenie to nie obowiązuje).

Ojcowie są uprawnieni do 11 dniowego urlopu ojcowskiego, który może być wykorzystany w ciągu 4 miesięcy od urodzenia dziecka. W trakcie tego urlopu ojciec uzyskuje zasiłek na analogicznych zasadach do matki na urlopie macierzyńskim.

Każdemu z rodziców, o ile przepracowali u swojego pracodawcy co najmniej rok, przysługuje urlop wychowawczy do dnia trzecich urodzin dziecka. W czasie trwania tego urlopu rodzic może pracować w ograniczonym wymiarze czasu pracy – do 32 godzin tygodniowo. W czasie urlopu wychowawczego rodzicowi przysługuje zasiłek opiekuńczy (CLCA) w wysokości 560,40 euro miesięcznie - z tym, że w przypadku urodzin pierwszego dziecka nie przysługuje on przez cały okres urlopu wychowawczego, ale jedynie przez 6 miesięcy od zakończenia urlopu macierzyńskiego. Jeżeli rodzic wykorzystujący urlop wychowawczy pracuje na część etatu zasiłek ulega odpowiedniemu zmniejszeniu. W przypadku, gdy w rodzinie mającej trójkę lub więcej dzieci jeden z rodziców przestaje zupełnie pracować może on przez okres jednego roku zamiast CLCA pobierać inny rodzaj zasiłku - COLCA w wysokości 801,39 euro miesięcznie.

4. Świadczenia pieniężne

W chwili urodzenia dziecka matce we Francji przysługuje jednorazowe świadczenie (becikowe) w wysokości 907,60 euro. Warunkiem jego wypłaty jest poddanie się przez kobietę podstawowym badaniom w 14 tygodniu ciąży i osiągnięcie przez rodzinę rocznego dochodu nieprzekraczającego określonego progu, który różni się w zależności od liczby dzieci w rodzinie i tego, czy oboje rodzice pracują (np. w przypadku rodziny z jednym dzieckiem wynosi on 33765 euro gdy jeden z rodziców pracuje lub 44621 euro gdy pracują oboje).

Podobne kryterium dochodowe obowiązuje w przypadku tzw. zasiłku podstawowego, który przysługuje do trzecich urodzin dziecka, o ile przestrzegane są regularne badania medyczne. Kwota takiego zasiłku wynosi 181,52 euro miesięcznie.

Rodzicom z dwójką lub większą liczbą dzieci, niezależnie od osiąganego dochodu, przysługuje zasiłek na drugie wychowywane dziecko w wysokości 126,41 euro oraz na każde następne w wysokości 161,96 euro. Kwoty zasiłków ulegają podwyższeniu po osiągnięciu przez dzieci określonego wieku (11, 14 i 16 lat). Rodzinom spełniającym kryterium dochodowe z co najmniej trójką dzieci wieku od 3 do 21 lat przysługuje dodatkowy zasiłek w wysokości 164,53 euro miesięcznie.

Oprócz opisanych zasiłków istnieje wiele dodatkowych świadczeń (dopłaty do mieszkań, zasiłki dla dzieci uczęszczających do szkół, zasiłki dla sierot, dla rodziców osób niepełnosprawnych) uzależnionych zwykle od kryterium dochodowego.

5. Preferencje w systemie podatkowym

Francja stosuje specyficzny system opodatkowania osób fizycznych biorący pod uwagę fakt funkcjonowania rodziny jako jednostki ekonomicznej. System ten przez zastosowanie tzw. kwot rodzinnych uwzględnia przy tym fakt, że rodziny wielodzietne ponoszą wyższe koszty utrzymania związane z wychowywaniem dzieci.

Każdej rodzinie rozliczającej się z francuskim fiskusem przysługuje określona liczba „części” związanych z jej statusem i liczbą posiadanych dzieci. Małżonkom rozliczającym się wspólnie przysługują dwie „części”, za pierwsze i drugie wychowywane dziecko przysługuje po pół „części”, za trzecie i każde kolejne po jednej „części”. W niektórych przypadkach (dzieci niepełnosprawne) mnożnik na dziecko wynosi 1,5. Dochód do opodatkowania osiągnięty przez wszystkich członków rodziny dzieli się na liczbę przysługujących jej punktów i tak uzyskany rezultat stanowi podstawę do ustalenia podatku. Francuski mechanizm podatkowy pozwala na istotne zmniejszenie opodatkowania rodzin (zwłaszcza wielodzietnych), które mogą skorzystać wielokrotnie z kwoty wolnej od podatku, znaleźć się w niższej grupie podatkowej i zredukować tym samym efektywną stawkę zastosowanego podatku.

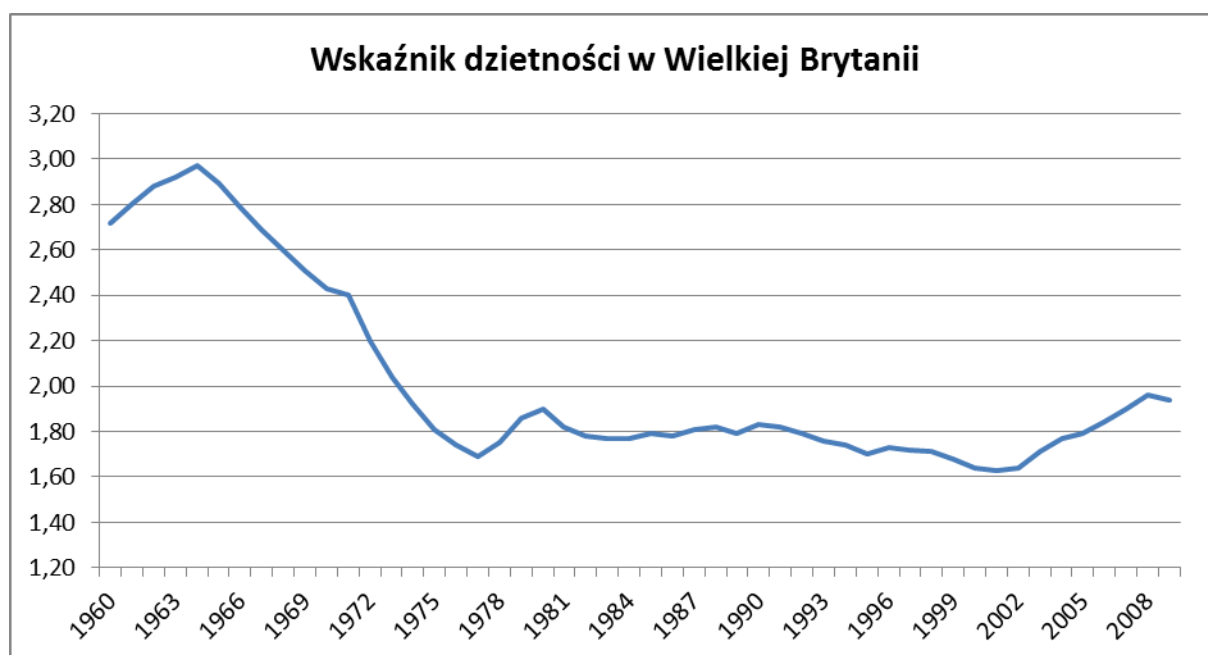
6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

Francja rozwinęła efektywny i odpowiadający potrzebom rodziców system opieki nad dziećmi. Edukacja przedszkolna jest bezpłatna i obejmuje praktycznie wszystkie dzieci w wieku od 3 lat. Opieka nad dziećmi w młodszym wieku odbywa się w dobrze rozwiniętym systemie składającym się z przedszkoli, żłobków oraz zarejestrowanych opiekunek. Właśnie opiekunki zapewniają opiekę największej liczbie dzieci (2/3 dzieci w wieku poniżej 3 lat, których oboje rodzice decydują się na powrót do pracy). Zarejestrowane opiekunki w dużej części utrzymywane są ze środków publicznych – państwo opłaca za nie w całości lub części składki na ubezpieczenia społeczne, a rodzice w razie zatrudnienia opiekunki otrzymują specjalny dodatek. Jego wysokość różni się w zależności od wielkości rodziny i dochodów, ale zwykle pozwala pokryć istotną część kosztów wynagrodzenia opiekunki.

III WIELKA BRYTANIA

1. Sytuacja demograficzna

Wielka Brytania jest krajem posiadający jeden z najwyższych w Europie wskaźników dzietności. W 2008 roku wyniósł on 1,98. Wskaźnik ten rośnie od roku 2001, kiedy to zanotował swoje minimum (1,63). Wcześniej od połowy lat 60-tych notowano szybki spadek średniej liczby urodzeń aż do połowy lat 70-tych, kiedy to ustabilizował się na dość wysokim jak na Europę poziomie 1,7 - 1,8. Warto dodać, że sytuację demograficzną ratuje w przypadku Zjednoczonego Królestwa dodatnie saldo migracji, dzięki któremu pomimo braku tzw. zastępowalności pokoleń liczba mieszkańców Wielkiej Brytanii nie spada. Okazuje się przy tym, że mieszkające tam Polki rodzą średnio ponad 2-kę dzieci, a więc zdecydowanie więcej niż w Polsce. Tym bardziej warto się przyjrzeć mechanizmom polityki prorodzinnej występującym w tym kraju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OECD – (OECD Fertility Database)

2. Nakłady finansowe na politykę prorodziną

Według danych z 2007 roku Wielka Brytania jest drugim po Francji europejskim krajem pod względem procenta PKB przeznaczanego na wsparcie rodzin wychowujących dzieci. Przeznacza na ten cel 3,58% PKB. Warto odnotowania jest fakt, że większość (2,13% PKB) to transfer pieniężny przekazywany bezpośrednio do rodziny, zaś zdecydowanie mniejszą część stanowią usługi publiczne oraz ulgi podatkowe. Francja, która ze wszystkich krajów OECD największy odsetek swojego PKB przekazuje na pomoc rodzinie (3,71%), bezpośrednio w postaci pieniędzy przeznaczają jedynie 1,33%, natomiast w postaci usług publicznych 1,66%.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

W Wielkiej Brytanii urlop macierzyński (*Statutory Maternity Pay; SMP*) przysługuje kobietom, które do 15 tygodnia przed urodzeniem dziecka przepracowały u danego pracodawcy przynajmniej 26 tygodni bez przerwy oraz zarabiały nie mniej niż 125 euro tygodniowo. Długość urlopu to 52 tygodnie, z czego płatnych jest 39 tygodni. Przez pierwsze 6 tygodni pracodawca wypłaca 90% tygodniowego wynagrodzenia, a przez kolejne tygodnie (33) ok. 150 Euro tygodniowo lub 90% tygodniowych zarobków (w zależności od tego, która z kwot jest niższa). Płatnikiem jest pracodawca i wszystkie te parametry mogą w konkretnej umowie z pracodawcą różnić się na korzyść pracownika.

Kobietom, które nie kwalifikują się, by otrzymać *SMP* (zbyt krótki staż pracy, samozatrudnienie, umowa na czas określony, zbyt niskie zarobki), przysługuje wypłacany ze środków publicznych tzw. *Maternity Allowance (MA)*. Wysokość *MA* to ok. 150 euro tygodniowo. Warunkiem otrzymywania *MA* jest przepracowanie co najmniej 26 tygodni, ale w ciągu 66 tygodni (rok i 3 miesiące) poprzedzających datę porodu z zarobkami min. 35 Euro tygodniowo (można wybrać dowolne 26 tygodni – nie musi to być okres ciągły).

Kobiety, które nie kwalifikują się do *SMP* oraz *MA* mają możliwość otrzymania tzw. *Incapacity Benefit*. Oznacza on wpłacany maksymalnie 6 tygodni przed urodzeniem dziecka i 14 dni po urodzeniu rodzaj zasiłku chorobowego. O jego wysokości i przyznaniu decyduje odpowiedni Urząd.

Ojcu dziecka przysługuje natomiast tzw. *Statutory Paternity Leave* - dwutygodniowy urlop wychowawczy płatny w wysokości 150 euro. Warunki otrzymania tego urlopu są podobne jak przypadku urlopu macierzyńskiego (staż pracy min. 26 tygodni, zarobki min. 115 euro tygodniowo).

Oprócz tego każdy z rodziców ma prawo do wykorzystania w ciągu 5 lat od urodzenia dziecka 13 tygodni bezpłatnego urlopu (nie więcej niż 4 w ciągu roku).

4. Świadczenia pieniężne

Najważniejszym świadczeniem związanym z posiadaniem dzieci w Wielkiej Brytanii jest kwota na dziecko (*Child benefit*). Jest to nieopodatkowana kwota płacona rodzicom w związku z wychowywaniem przez nich dzieci. Wysokość świadczenia jest co roku rewaloryzowana. W chwili obecnej wynosi 25 euro tygodniowo na pierwsze dziecko oraz 16 euro tygodniowo na każde kolejne dziecko. Świadczenie jest nieopodatkowane i waloryzowane co roku. Rząd zapowiedział, że od początku 2014 roku kwota na dziecko przysługiwać będzie jedynie rodzinom, których roczny dochód nie przekracza 53 tys. euro rocznie.

Po urodzeniu dziecka rodzinom wypłacany jest jednorazowy zasiłek (*Sure Start Maternity Grant*) – odpowiednik naszego becikowego. Zasiłek ten nie ma charakteru powszechnego – wypłacany jest jedynie rodzinom gorzej sytuowanym - korzystającym z różnych form pomocy społecznej. Jego wysokość to 500 funtów, czyli ok. 600 euro.

Dodatkowo rodziny, których dochód nie przekracza 70 tys. euro rocznie (80 tys., jeśli dziecko ma poniżej 1 roku) mogą skorzystać z pomocy państwa otrzymując tzw. *child tax credit*. Jest to forma pomocy materialnej, której kwota zależy od dochodu rodziny, a jej maksymalna wielkość to 650 euro na rodzinę + 2000 euro na dziecko rocznie.

Istnieje jeszcze system pomocy dla osób pracujących osiągających niskie dochody, które powierzają opiekę nad dzieckiem (dziećmi) zarejestrowanej opiekunce. Jest to tzw. *working tax credit*, który w założeniu ma pokryć 70% kosztów opieki nad dzieckiem.

5. Preferencje w systemie podatkowym

W Wielkiej Brytanii nie ma specjalnych ulg podatkowych dla rodzin wychowujących dzieci (zamiast tego występują świadczenia opisane w powyższym punkcie).

Jako preferencje w systemie podatkowym dla rodzin można natomiast uznać obowiązującą w Wielkiej Brytanii 0% stawkę VAT na artykuły dziecięce.

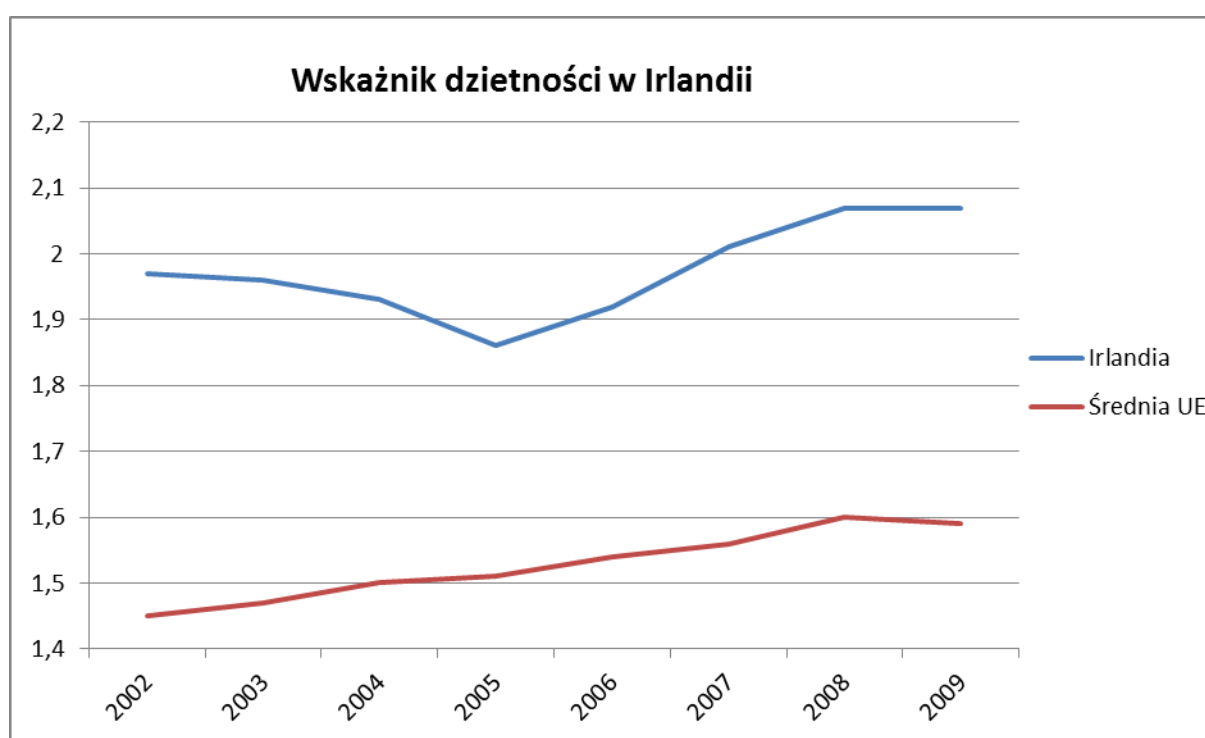
6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

W Wielkiej Brytanii system opieki nad dziećmi zanim pójdą do szkoły jest zdecentralizowany i odpowiadają za niego rodzice oraz samorządy lokalne. Opieka przedszkolna nie jest obowiązkowa. Rodzice dzieci w wieku 3-4 lat (od 5 roku pojawia się obowiązek uczęszczania do szkoły) mają możliwość skorzystania z bezpłatnej opieki przez 12,5 h tygodniowo (2,5 h dziennie) przez 38 tygodni roku szkolnego. Pozostały czas jest z reguły płatny. Rodziny, których dochód roczny nie przekracza określonej kwoty (w 2010 roku było to 70 tys. euro rocznie) mogą otrzymać zwrot części (max 80%, ale nie więcej niż 210 Euro tygodniowo na jedno dziecko oraz nie więcej niż 360 euro tygodniowo na 2 lub więcej dzieci) kosztów opieki nad dzieckiem – jest to element systemu *working tax credit* i ostateczna wysokość otrzymywanej kwoty zależy głównie od dochodów rodziny.

IV IRLANDIA

1. Sytuacja demograficzna

Irlandia jest jak na warunki europejskie w rewelacyjnej sytuacji demograficznej. Liczba ludności Irlandii od roku 1990 wzrosła według danych Eurostat z nieco ponad 3,5 mln do niemal 4,5 mln (o prawie 28%). Również struktura wiekowa społeczeństwa jest bardzo korzystna – ponad 35% populacji ma mniej niż 25 lat, a jedynie około 10% więcej niż 65 lat. Irlandia ma najwyższy w Unii Europejskiej wskaźnik dzietności – wyniósł on w roku 2009 2,07 i w ciągu ostatnich lat systematycznie wzrastał, co obrazuje poniższy wykres.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

2. Nakłady finansowe na politykę prorodzinną

Zgodnie z danymi OECD irlandzki rząd w roku 2007 na politykę prorodzinną przeznaczył blisko 5 mld euro, stanowiących 2,7% PKB. Plasuje to Irlandię powyżej średniej europejskiej. W ciągu ostatnich kilku lat nakłady w sposób istotny wzrosły (w roku 2000 wynosiły jedynie 1,8% PKB). Co ciekawe olbrzymia większość środków publicznych (85%) jest wydatkowana w formie bezpośrednich transferów pieniężnych.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

Urlop macierzyński przysługuje w Irlandii wszystkim matkom opłacającym składki na ubezpieczenia społeczne w łącznym wymiarze 42 tygodni. Matka zobowiązana jest do wzięcia urlopu macierzyńskiego na minimum 2 tygodnie przez wyznaczoną datą narodzin dziecka. W okresie pierwszych 26 tygodni matce przysługuje zasiłek w wysokości 80%

zarobków osiągniętych przed urodzeniem dziecka, nie mniej jednak niż 217,80 euro, nie więcej niż 260 euro tygodniowo. W praktyce w kontraktach o pracę zagwarantowane są wyższe płatności finansowane częściowo przez pracodawców. Pozostałe 16 tygodni urlopu macierzyńskiego jest bezpłatne.

Irlandzki system prawny nie przewiduje obowiązkowych urlopów ojcowskich.

Według irlandzkiego prawa rodzicom, których dziecko nie osiągnęło 8 roku życia (dla dzieci niepełnosprawnych granica ta wynosi 16 lat), przysługuje bezpłatny 14 tygodniowy urlop wychowawczy. W przypadku gdy rodzice pracują u jednego pracodawcy możliwe jest przekazanie całego lub części urlopu na rzecz drugiego z rodziców. Urlop ten może być wykorzystany w dwóch minimum 6-tygodniowych partiach przedzielonych 10-tygodniowym okresem pracy. O ile pracodawca wyda zgodę, możliwe jest inne wykorzystanie urlopu (nawet godzinowe).

4. Świadczenia pieniężne

Najważniejszym świadczeniem pieniężnym związanym z wychowywaniem dzieci w Irlandii jest zasiłek przysługujący na każde dziecko poniżej lat 16 lub poniżej lat 18, o ile uczy się w pełnym wymiarze godzinowym. Według aktualnie obowiązujących stawek rodzice dziecka otrzymują: 140 euro zasiłku na dziecko w przypadku dwójki pierwszych dzieci, w przypadku trzeciego dziecka stawka wzrasta do 148 Euro, zaś na każde kolejne rodzice otrzymują 160 euro. Świadczenie to ulega powiększeniu o połowę w przypadku każdego dziecka urodzonego w wyniku ciąży bliźniaczej.

Pracujący rodzice o niewielkich dochodach są uprawnieni do pobierania dodatkowego zasiłku (*Family Income Supplement*). *FIS* przysługuje rodzicom dzieci poniżej 18 roku życia (lub 22 lat kontynuującym naukę w pełnym wymiarze czasowym). Przyznanie tego zasiłku zależy od wysokości zarobków i liczby posiadanych dzieci. Limitem powyżej którego rodzic (rodzice) jednego dziecka nie będą mogli ubiegać się o świadczenie jest tygodniowy dochód 506 euro przypadający na rodzinę. W przypadku dwójki dzieci limit ten zwiększa się do 602, trójki 703 euro, a czwórki 824 euro i rośnie z każdym kolejnym dzieckiem. Wymiar świadczenia wyliczany jest jako różnica pomiędzy faktycznymi dochodami osób utrzymujących dziecko, a wspomnianymi limitami.

Istnieją również inne zasiłki przeznaczone dla osób znajdujących się w szczególnej sytuacji życiowej (np. rodzic samotnie wychowujący dziecko).

5. Preferencje w systemie podatkowym

Irlandzki system opodatkowania osób fizycznych podatkiem dochodowym nie przewiduje specjalnych ulg związanych z posiadaniem dzieci. Jedynym wyjątkiem są tu rodzice dzieci niepełnosprawnych, którym przysługuje odliczenie od dochodu kwoty 3,300 euro rocznie.

6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

Irlandzki system opieki przedszkolnej nie jest organizowany przez państwo. Do prywatnych placówek uczęszcza jednak około 87% dzieci w wieku powyżej trzech lata i 20% dzieci

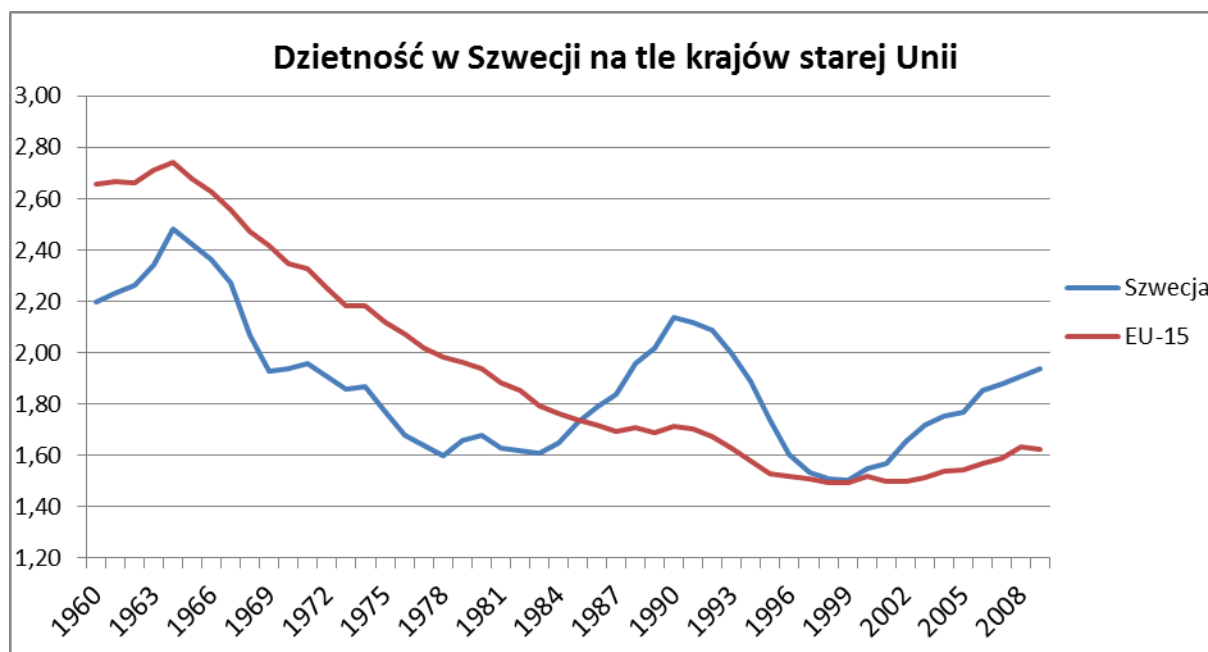
poniżej trzech lat. Państwo dofinansowuje przedszkola dla osób najgorzej sytuowanych (do 66% kosztów) oraz w ramach programu przygotowującego dzieci do pójścia do szkoły, w ostatnim roku uczęszczania przez nie do placówek przedszkolnych.

V SZWECJA

1. Sytuacja demograficzna

Szwecja pod względem liczby ludności należy do średniej wielkości krajów europejskich. Zamieszkuje ją prawie 9,5 mln osób. Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat liczba mieszkańców tego skandynawskiego kraju stale rośnie zarówno ze względu przyrost naturalny, który (z niewielką przerwą na przełomie wieków) jest cały czas dodatni jak i ze względu na dodatni bilans migracji.

Pod względem wskaźnika dzietności Szwecja do połowy lat 80-tych ubiegłego stulecia plasowała się zdecydowanie poniżej średniej dla Europy zachodniej (15-ka „starych” krajów UE). Jednak podjęte jeszcze w latach 70-tych działania zaczęły odnosić skutki w postaci gwałtownego wzrostu tego wskaźnika (z 1,6 w roku 1978 do 2,14 w roku 1990) co zaowocowało jego wzrostem powyżej średniej z europejskiej 15-ki. Jednak począwszy od 1990 roku wskaźnik ten znów zaczął spadać osiągając pod koniec XX wieku poziom 1,5 (było to związane z kryzysem gospodarczym jaki miał miejsce pod koniec lat 90-tych ubiegłego stulecia). Od tego czasu znów mamy do czynienia z systematycznym i dość szybkim wzrostem liczby dzieci, które rodzi statystyczna kobieta w Szwecji. Zbliży się on do poziomu 2 dzieci na kobietę. Polityka prorodzinna w Szwecji jest prowadzona od wielu lat w dość stabilny i niezmienny sposób. W powszechnym odczuciu ze względu na prowadzoną tam politykę wsparcia rodziców jest to kraj idealny (przynajmniej pod względem materialno-zawodowym) dla matek rodzących dzieci.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

2. Nakłady finansowe na politykę prorodzinną

To powszechne odczucie znajduje odzwierciedlenie w faktach, ponieważ Szwecja jest jednym z krajów o najwyższym udziale w PKB wydatków publicznych związanych ze wsparciem rodzin. W 2007 roku było to 3,35%, co daje jej trzecie miejsce wśród krajów OECD (tuż po Francji i Wielkiej Brytanii). Struktura tych wydatków świadczy o większym niż w innych krajach nacisku na usługi publiczne oraz braku preferencji dla rodzin w systemie podatkowym.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

Rodzicom nowonarodzonego dziecka przysługuje w Szwecji tzw. urlop rodzicielski. Jest to najważniejszy, kluczowy element polityki wspierającej dzietność w Szwecji. Trwa on 480 dni (około rok i 4 miesiące) i może być on (z drobnymi zastrzeżeniami) wykorzystany zarówno przez matkę jak i przez ojca (stąd nazwa urlop rodzicielski, a nie macierzyński). Każde z rodziców musi wykorzystać przynajmniej 60 dni tego urlopu. Pozostałe dni można podzielić w dowolny sposób, przy czym urlop ten nie musi być wykorzystany od razu ani w sposób ciągły. Można go wykorzystać w ciągu 8 lat od urodzenia dziecka i „rozbić” na krótsze okresy. Kobieta może wykorzystać część tego urlopu już na 7 tygodni przed planowaną datą porodu. Warunkiem uzyskania takiego urlopu jest praca nieprzerwanie przez 6 miesięcy przed porodem lub przepracowanie minimum 12 miesięcy w ciągu 2 lat przed porodem. Urlop ten jest płatny: przez pierwsze 390 dni w wysokości 80% wynagrodzenia, ale nie mniej niż 20 euro dziennie (zasady analogiczne do zwolnienia chorobowego), a przez ostatnie 90 dni jest to zryczałtowana kwota w wysokości 20 euro dziennie.

Dodatkowo ojcowie mają prawo do wykorzystania 10 dni płatnego urlopu związanego z urodzeniem się dziecka .

Oprócz tego do ukończenia przez dziecko 12 lat rodzice mają prawo w przypadku choroby dziecka do skorzystania z urlopu opiekuńczego w wymiarze do 120 dni rocznie. W trakcie tego urlopu pracownik otrzymuje świadczenie w wysokości 80% wynagrodzenia.

4. Świadczenia pieniężne

W Szwecji wszystkim rodzinom (niezależnie od uzyskiwanych dochodów) przysługuje miesięczny zasiłek na dzieci (do lat 16 lub też do lat 20, jeśli dziecko się uczy) w wysokości około 95 euro na każde dziecko. Dla rodzin z dwójką lub większą liczbą dzieci dodatkowo wypłacane są zasiłki rodzinne, których wysokość rośnie z każdym kolejnym dzieckiem: ok. 10 euro na drugie dziecko, 35 na trzecie dziecko, 85 na czwarte dziecko oraz 100 na piąte i kolejne dzieci. Zasiłki te są zwolnione z podatku.

Dodatkowo dla rodzin w trudnej sytuacji finansowej przewidziane są inne formy wsparcia (np. dodatek mieszkaniowy).

5. Preferencje w systemie podatkowym

W Szwecji nie są stosowane żadne preferencje w systemie podatkowym dla rodzin wychowujących dzieci.

6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

Z opieki instytucjonalnej korzysta w Szwecji ponad połowa dzieci do lat 3 oraz ok. 80% dzieci w wieku od lat 3 do momentu rozpoczęcia nauki w szkole, co stanowi jeden z najwyższych wskaźników w Unii Europejskiej.

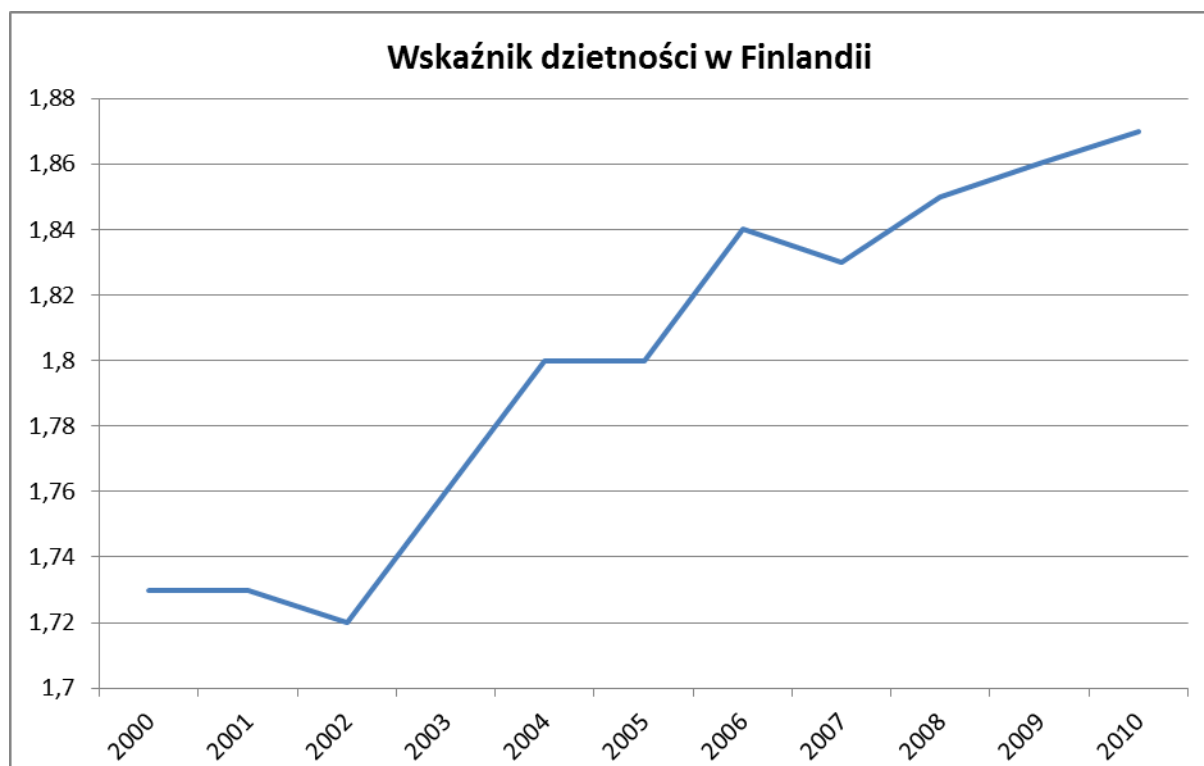
Opieka ta dla dzieci do lat 6 jest częściowo opłacana przez rodziców. Wysokość opłaty zależy od sytuacji materialnej rodziny, liczby dzieci oraz liczby godzin spędzanych przez dziecko w placówce. Prawa do uczęszczania do tego typu placówek nie mają dzieci, których żadne z rodziców nie pracuje. Prawo do 3 godzin nieodpłatnej opieki w tego typu placówkach mają rodziny wychowujące przynajmniej 2 dzieci. Pozostałe godziny są dla wszystkich częściowo odpłatne (rodziny korzystające z pomocy społecznie mogą otrzymać zasiłek na pokrycie tych kosztów).

VI FINLANDIA

1. Sytuacja demograficzna

Finlandia jest krajem o bardzo dobrej jak na warunki europejskie sytuacji demograficznej. Podstawowy wskaźnik obrazujący tendencje demograficzne – wskaźnik dzietności stale wzrasta, podobnie jak liczba urodzeń dzieci. Trend ten w ostatnim dziesięcioleciu obrazuje poniższy wykres.

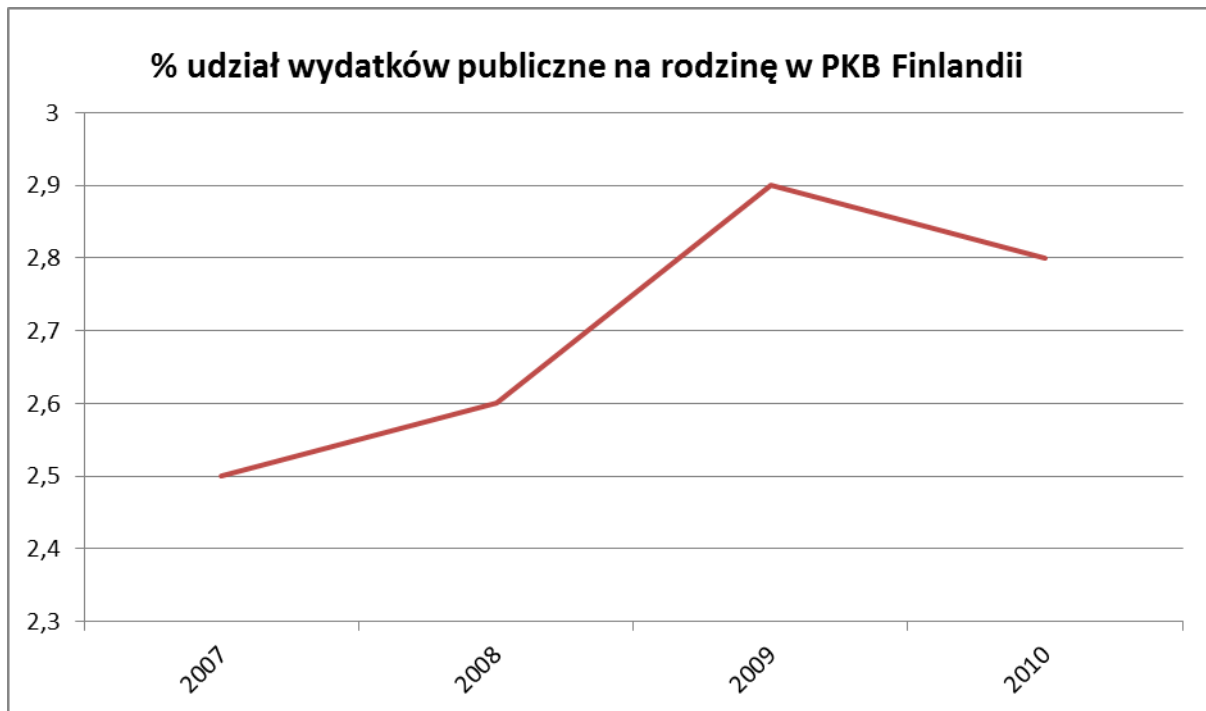

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Fińskiego Urzędu Statystycznego.

Rezultatem wzrastającego wskaźnika dzietności jest stale powiększająca się liczba ludności Finlandii. Dostępne prognozy Fińskiego Urzędu Statystycznego przewidują że wzrośnie ona z 5 mln osób w 1990 oraz 5,34 mln osób w 2010 do 5,63 mln w 2020, 5,85 w 2030 i 6,09 w 2050 r. Liczba mieszkańców Finlandii ma więc wzrosnąć w 2050 r. o 20% w stosunku do roku 1990. Powyżej opisane korzystne tendencje demograficzne nakazują z uwagą przyjrzeć się stosowanym w Finlandii rozwiązaniom polityki prorodzinnej.

2. Nakłady finansowe na politykę prorodziną

Fińskie źródła statystyczne podają, że wydatki publiczne na rodzinę wyniosły 5 mld euro czyli statystycznie ponad 6 tys. euro na dziecko. Wydatki te w ostatnich 4 latach systematycznie, aczkolwiek w sposób umiarkowany rosły (o około 10% od roku 2007). Pozwoliło to utrzymać, a nawet nieco zwiększyć ich wysoki udział w PKB Finlandii, ilustrowany poniższym wykresem.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Fińskiego Urzędu Statystycznego.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

Urlop macierzyński w Finlandii trwa 105 dni roboczych z czego od 30 do 50 dni powinno zostać wykorzystane przed porodem. W trakcie pierwszych 56 dni urlopu kobieta ma zagwarantowany zasiłek w wysokości 90% zarobków do poziomu 50606 euro rocznych zarobków, powyżej tego poziomu w niższym zakresie. W trakcie kolejnych dni urlopu gwarantowany zasiłek wynosi 70% zarobków do poziomu 32892 euro, powyżej tego poziomu również w niższym zakresie. Matki nie zatrudnione lub zatrudnione z roczną pensją poniżej 9,447 euro są uprawnione do ryczałtowego zasiłku w wysokości 553,25 euro miesięcznie. Opisany gwarantowany przez państwo system zasiłków jest w większości zastępowany przez korzystniejsze zapisy umów o pracę i układów zbiorowych – w typowej sytuacji przez pierwsze trzy miesiące urlopu kobieta otrzymuje równowartość 100% swoich zarobków od pracodawcy. W takiej sytuacji to pracodawca otrzymuje od państwa kwoty odpowiadające zasiłkom ustawowym.

Urlop ojcowski przysługuje ojcu dziecka w wymiarze 18 dni roboczych, które mogą być wykorzystane podczas urlopu macierzyńskiego lub rodzicielskiego matki. Dodatkowo w ciągu pół roku po zakończeniu urlopu wychowawczego ojciec jest uprawniony do wzięcia dodatkowo 24 dodatkowych dni roboczych urlopu. Oba rodzaje urlopu dla ojców nazywane są łącznie „miesiącem ojcowskim”. Warunkiem skorzystania z miesiąca ojcowskiego jest wspólne zamieszkiwanie z matką dziecka. Korzystanie z miesiąca ojcowskiego wiąże się z uprawnieniem do zasiłku w wysokości 70% zarobków do poziomu 32892 euro, a powyżej tego progu w mniejszym procentowym wymiarze. Podobnie jak w przypadku urlopow macierzyńskich większość układów zbiorowych pracy lub umów o pracę gwarantuje 100% zarobków dla ojców przebywających na urlopow ojcowskich.

Każde z rodziców w Finlandii po zakończeniu urlopu macierzyńskiego jest uprawnione do urlopu rodzicielskiego w łącznej wysokości 158 dni roboczych (w przypadku urodzenia bliźniaków lub większej liczby 218 dni). Urlop ten może być wykorzystywany przez każdego z rodziców w dwóch częściach, z tym że każda z nich nie może być krótsza niż 12 dni roboczych. W razie zgody pracodawców obu rodziców możliwe jest jednoczesne wykorzystywanie urlopu rodzicielskiego przez obu z rodziców w częściowym wymiarze (każdy z nich pracuje wtedy w przedziale 40-60% czasu pracy). W ciągu pierwszych 30 dni urlopu rodzicielskiego rodzicowi przysługuje zasiłek w wysokości 75% zarobków do poziomu 50606 euro, powyżej tego poziomu w mniejszym procencie. Minimalna wysokość zasiłku wynosi 553,25 euro miesięcznie.

Kolejnym rodzajem urlopu jest tzw. urlop opieki domowej. Przysługuje on każdemu z rodziców od ukończenia urlopu rodzicielskiego do trzecich urodzin dziecka, o ile dzieckiem zajmuje się jeden z rodziców w domu. Może być wykorzystywany w maksimum dwóch częściach, każda z nich nie może być krótsza niż jedno miesiąc. W trakcie urlopu opieki domowej rodzicom przysługuje zasiłek, którego podstawą jest 315,54 euro, która ulega powiększeniu o 94,47 euro jeżeli w rodzinie wychowuje się inne dziecko w wieku do 3 lat, o 60,70 euro na każde wychowujące się w rodzinie inne dziecko w wieku od 3 do 8 lat oraz o dodatkowe kwoty dla rodzin najmniej zarabiających (maksymalnie o 175,24 euro). Przeciętne świadczenie na urlopie opieki domowej w Finlandii wyniosło w 2009 r. 386 euro miesięcznie. Dodatkowe kwoty zasiłków przyznają niektóre władze samorządowe (np. w Helsinkach średnio 232 euro miesięcznie na rodzinę).

Rodzice do czasu kiedy dziecko skończy drugą klasę szkoły podstawowej są także uprawnieni do pracy w ograniczonym czasie godzin (tzw. częściowy urlop nad opiekę nad dzieckiem). Z uprawnienia mogą skorzystać oboje rodzice, jednak godziny w których z niego korzystają nie mogą się pokrywać. Z uprawnieniem tym – w okresie do trzeciego roku życia dziecka, a także podczas jego nauki w pierwszej i drugiej klasie szkoły podstawowej - wiąże się prawo do zasiłku w wysokości 90,36 euro miesięcznie.

4. Świadczenia pieniężne

Finlandia posiada kilka rodzajów zasiłków rodzinnych płatnych zasadniczo niezależnie od poziomu dochodów rodziny.

Po urodzeniu dziecka rodzice otrzymują według własnego wyboru 140 euro jednorazowego zasiłku lub specjalny pakiet w postaci produktów potrzebnych do pielęgnacji dziecka. W przypadku urodzenia bliźniaków kwota takiego zasiłku ulega potrojeniu.

Podstawą systemu świadczeń pieniężnych związanych z wychowywaniem dzieci jest powszechny zasiłek na dziecko, przysługujący od jego urodzenia aż do ukończenia 17 roku życia. Kwota tego zasiłku jest uzależniona od liczby dzieci w rodzinie i wynosi: 104,19 euro w przypadku jednego dziecka, 115,13 euro - dwóch, 146,91 – trzech, 168,27 – czterech, 189,63 – pięciu i więcej. Rodzice samotnie wychowujący dzieci otrzymują dodatkowo 48, 55 euro na każde dziecko.

Jeżeli rodzice decydują się na skorzystanie z prywatnego systemu opieki nad dzieckiem (prywatne przedszkola, zarejestrowane opiekunki), przysługuje im zasiłek na prywatną opiekę w wysokości 166,71 euro na dziecko, który w przypadku rodzin o najniższych dochodach może być powiększony o maksimum 140,19 euro/dziecko. Dodatkowe zasiłki tego rodzaju przyznają również niektóre jednostki samorządu terytorialnego. Zasiłek ten nie przysługuje w razie uczęszczania przez dziecko do publicznego systemu opieki lub w razie korzystania przez rodziców w odniesieniu do tego dziecka z urlopu opieki domowej.

5. Preferencje w systemie podatkowym

Fiński system podatkowy nie przewiduje żadnych odliczeń od podatku czy pomniejszeń podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym związanych z posiadaniem dzieci. Wielkość rodziny ma natomiast wpływ na wysokość limitów odliczeń od podatku odsetek od kredytów na zakup mieszkania lub domu.

6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

Finlandia dysponuje bardzo dobrą siecią przedszkoli i żłobków publicznych, o łatwo dostępnych miejscach dla wszystkich dzieci począwszy od zakończenia urlopu rodzicielskiego. Rodzice finansują przedszkola i żłobki jedynie w niewielkim stopniu – zwykle na poziomie kilkunastu procent kosztów. Co ciekawe jednak, mimo tak rozbudowanej i niedrożej sieci placówek opieki liczba dzieci do nich uczęszczających kształtuje się poniżej średniej europejskiej i wynosiła według danych OECD w 28,6% dzieci w wieku 0-2 lat oraz 74,2% dzieci w wieku 3-5 lat. Spowodowane jest to głównie neutralnością fińskiego systemu wspierania rodziny – poprzez umożliwienie wykorzystania płatnego urlopu opieki domowej nie forsuje on decyzji rodziców o oddaniu dzieci do żłobka lub przedszkola ze względów ekonomicznych (konieczności powrotu obojga rodziców do pracy).

VII ESTONIA

1. Sytuacja demograficzna

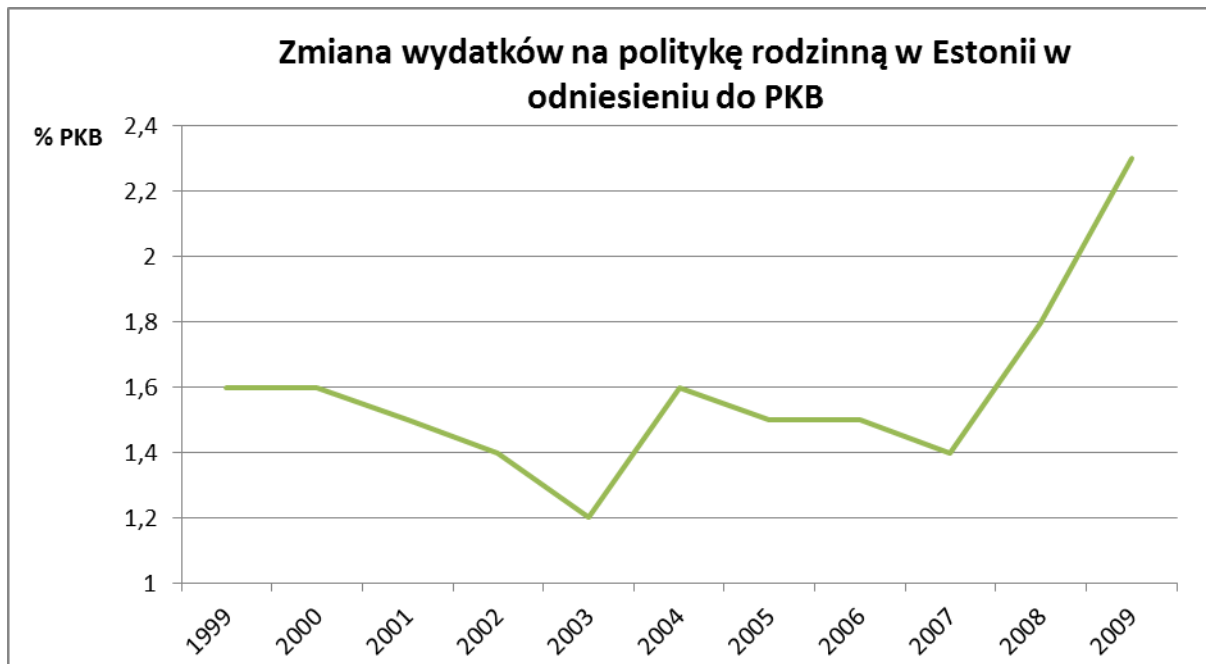
Estonia jest ciekawym przypadkiem wśród krajów byłego bloku sowieckiego. Do przełomu wieków sytuacja była analogiczna jak w innych państwach regionu – wskaźniki demograficzne gwałtownie spadały – zmniejszała się liczba urodzonych dzieci, znacząco spadała populacja i dzietność kobiet. Odmienne sytuacja zaczęła się kształtować począwszy od 2004. Najlepiej obrazuje to poniższy wykres wskazujący na wysokość wskaźnika dzietności w Estonii. Z najniższego poziomu (1,3) wzrósł on do ponad 1.6 w ostatnich latach. Taki nieobserwowany w innych krajach postkomunistycznych wzrost nakazuje w sposób szczególny przeanalizować mechanizmy prorodzinne stosowane przez państwo estońskie. Można bowiem postawić tezę, że przynoszą one pożądany skutek co do odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OECD – (OECD Fertility Database)

2. Nakłady finansowe na politykę prorodziną

Zgodnie z danymi estońskiego urzędu statystycznego w roku 2009 publiczne wydatki na rodzinę wynosiły 313 mln euro. Oznacza to, że na każde dziecko przypadało statystycznie 1263 euro. Wydatki te stanowiły równowartość 2,3% PKB Estonii. Warto przy tym zwrócić uwagę na istotną dynamikę wzrostu wydatków na politykę prorodziną tego kraju. W liczbach bezwzględnych wzrosły one z poziomu 88 mln euro w roku 1999 r., a więc w ciągu ostatnich 10 lat ponad 3,5 krotnie. Zmianę wielkości wydatków na politykę rodzinną w odniesieniu do wielkości PKB pokazuje kolejny wykres.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego Estonii

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

W Estonii każda kobieta, która pracowała przed urodzeniem dziecka - w tym również na czasowej umowie o pracy - przez co najmniej trzy miesiące lub prowadziła własną działalność gospodarczą jest uprawniona do urlopu macierzyńskiego o długości 140 dni (ponad 4,5 miesiąca). Z tego okresu co najmniej 30 dni, a najwięcej 70 dni może być wykorzystane przed dniem urodzin dziecka. Urlop ten jest pełnopłatny – w czasie jego trwania kobieta otrzymuje 100% wynagrodzenia jakie otrzymywała przeciętnie w ciągu ostatniego roku pracy, bez żadnych górnych ograniczeń. Kobieta która w ostatnim roku nie pracowała (w przeszłości jednak była pracownikiem) otrzymuje środki odpowiadające pensji minimalnej (278 euro miesięcznie w 2011 r.)

Ojcowie w Estonii są uprawnieni do 10 dniowego urlopu ojcowskiego, który może być wzięty w ciągu dwóch miesięcy przed planowanym porodem lub w ciągu 2 miesięcy od porodu. Urlop ten jest bezpłatny.

Najciekawszą instytucją estońskiej polityki prorodzinnej jest tak zwany urlop rodzicielski. Przysługuje on jednej osobie w rodzinie - ojcowi lub matce - w wymiarze 435 dni na dziecko. Może być wykorzystany w całości lub częściach do 3 roku życia dziecka. Jest to urlop płatny - rodzic otrzymuje co do zasady 100% swoich zarobków z ostatniego roku, nie mniej jednak niż pensja minimalna (278 euro miesięcznie) i nie więcej niż trzykrotna przeciętna płaca (2, 157 euro miesięcznie). Do kwoty odpowiadającej minimalnej pensji uprawnieni są na analogicznych zasadach również rodzice, którzy nie decydują się wziąć urlopu rodzicielskiego oraz ci którzy nie są zatrudnieni.

4. Świadczenia pieniężne

W Estonii istnieje kilka rodzajów świadczeń pieniężnych wypłacanych rodzicom w związku z posiadaniem dzieci. Zasiłki te wypłacane są zasadniczo bez względu na wysokość dochodu osiąganego przez rodziców.

Po urodzeniu dziecka rodzice otrzymują 320 euro jednorazowego zasiłku. Analogiczna kwota jest wypłacana zasadniczo w przypadku adopcji dziecka.

Na każde dziecko do 16 roku życia (w razie kontynuacji przez nie nauki do 19 roku życia) przysługuje miesięczny zasiłek w wysokości 19,18 euro miesięcznie na pierwsze i drugie dziecko oraz 57,54 euro na trzecie i każde kolejne dziecko. Oznacza to, że z tytułu tego zasiłku rodzice czwórki dzieci otrzymują 155 euro miesięcznie.

Dodatkowo rodzicom przysługuje zasiłek na opiekę na dziecko w wieku od 3 do 8 lat, o ile w rodzinie jest co najmniej dwójka dzieci, w wysokości od 19,18 do 44,78 euro na dziecko miesięcznie, w zależności od liczby dzieci w rodzinie i ich wieku.

Rodzinom z co najmniej siódmką dzieci przysługuje dodatkowy zasiłek w wysokości 168,74 euro.

5. Preferencje w systemie podatkowym

W Estonii dochody osób fizycznych opodatkowane są przy zastosowaniu liniowej stawki opodatkowania w wysokości 21%, przy czym obowiązuje kwota wolna od podatkowania w wysokości 1728 euro. Kwota ta ulega zwiększeniu o kolejne 1728 euro na każde drugie i kolejne wychowywane dziecko do 17 roku życia. Oznacza to, że rodzina z trójką dzieci korzysta z nieopodatkowywania swoich dochodów podatkiem dochodowym łącznie do kwoty 6912 euro (około 28000 zł) rocznie.

Niezależnie od opisanego zwiększenia kwoty wolnej od opodatkowania jeden z rodziców jest uprawniony do odliczenia od podstawy opodatkowania kwoty wydatków na edukację dzieci do 26 roku życia, w szczególności opłat za szkoły (w tym prywatne), czesne za studia i odsetek od pożyczek studenckich.

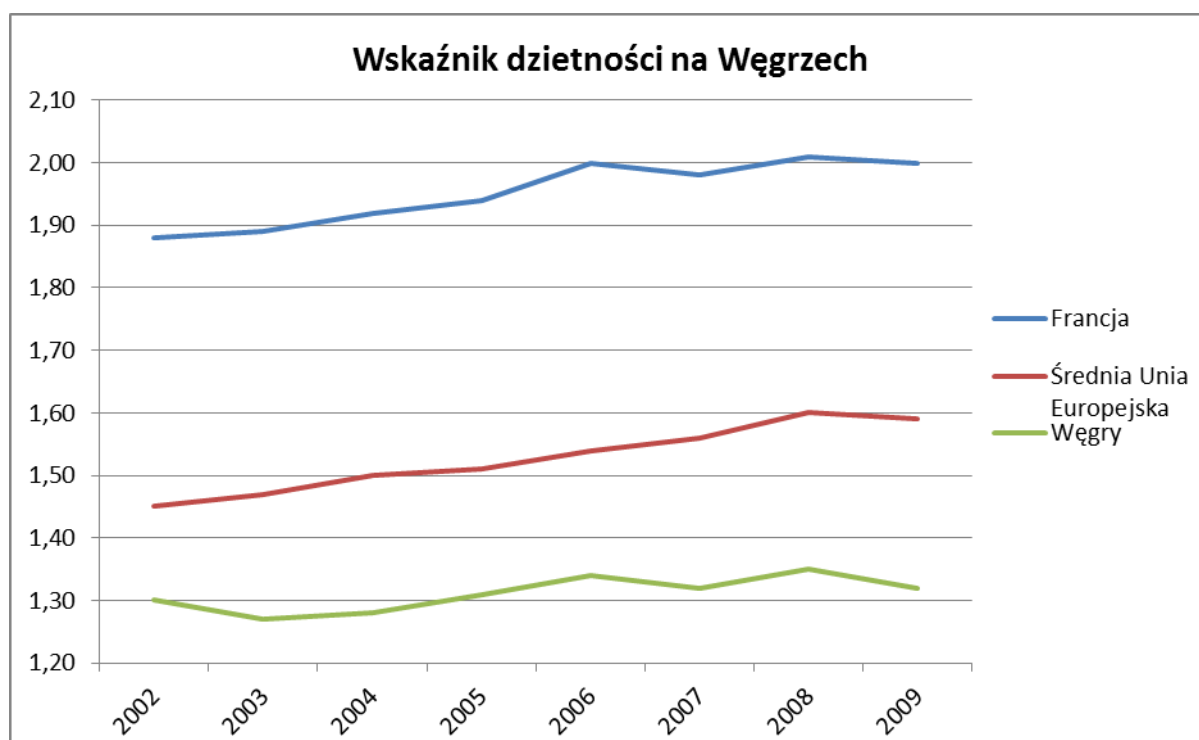
6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

W Estonii system opieki zastępczej nad dziećmi jest podobny do polskiego. Dzieci do trzeciego roku życia mogą uczęszczać do żłobków (w praktyce w związku z opisywanymi płatnymi urlopami rodzicielskimi przyjmowane są tam dzieci od 1 roku życia), w wieku od 3 do 7 roku życia do przedszkoli. Istnieją żłobki i przedszkola zarówno publiczne (samorządowe), w których rodzice płacą jedynie za posiłki i niewielkie czesne, jak i pełnopłatne placówki prywatne. Bardzo wysoki procent dzieci w wieku 3-7 lat - około 90% uczęszcza do placówek przedszkolnych.

VIII WĘGRY

1. Sytuacja demograficzna

Sytuacja demograficzna w ostatnim dziesięcioleciu na Węgrzech jest typowa dla większości krajów postkomunistycznych. Wskaźnik dzietności od szeregu lat znajduje się na stałym, bardzo niskim poziomie, daleko poniżej nie tylko wskaźnika zapewniającego brak spadku liczby ludności ale również przeciętnych poziomów europejskich. Poniższy wykres obrazuje rozmiary katastrofy demograficznej na Węgrzech poprzez porównanie wskaźników dzietności w ostatnich latach: dla Węgier, Francji (od lat prowadzącej z powodzeniem efektywną politykę prorodzinną) oraz wzrastającego średniego wskaźnika dla Unii Europejskiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Fatalna sytuacja demograficzna skłoniła węgierskich polityków do podjęcia w ostatnich latach działań zwiększających transfery publiczne na rzecz rodziny i wprowadzających nowe mechanizmy polityki prorodzinnej.

2. Nakłady finansowe na politykę prorodzinną

Węgry charakteryzują się obecnie wysokim poziomem wydatków publicznych na rodzinę. Nawet przed wprowadzeniem ostatnich reform w systemie wsparcia rodziny z 2011, które istotnie zwiększyły środki publiczne transferowane do rodzin (przede wszystkim w postaci ulg podatkowych), Węgry według danych OECD przeznaczały na te cele kwoty osiągające ponad 3,3% PKB, co jest jednym z najwyższych wskaźników w Europie. Nakłady te uległy

dalszemu zwiększeniu w ostatnich latach – brak jednak jeszcze w tym zakresie dokładnych danych.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

Na Węgrzech długość urlopu macierzyńskiego wynosi 24 tygodnie, z tego 4 tygodnie urlopu mogą być wykorzystane przed urodzeniem dziecka. Do urlopu macierzyńskiego uprawnione są kobiety, które podlegały ubezpieczeniu społecznemu (pracowały na etacie lub prowadziły działalność gospodarczą) co najmniej rok w ciągu dwóch lat przed urodzeniem dziecka. W czasie trwania urlopu macierzyńskiego kobieta otrzymuje 70% swoich ostatnich wynagrodzeń lub - jeżeli w dacie przejścia na urlop nie otrzymywała wynagrodzenia - 70% dwukrotności pensji minimalnej. Nie ma żadnych maksymalnych ograniczeń kwot wypłacanych w trakcie urlopu macierzyńskiego.

Ojcowie na Węgrzech są uprawnieni do 5-dniowego urlopu ojcowskiego w ciągu dwóch miesięcy od porodu. Za każdy dzień urlopu ojcowi przysługuje zasiłek w wysokości 100% dziennego wynagrodzenia, bez górnych ograniczeń kwotowych.

Na Węgrzech istnieje rozbudowany system urlopów wychowawczych. Od końca urlopu macierzyńskiego do dnia drugich urodzin dziecka matka może skorzystać z urlopu zwanego *GYED*, o ile w ciągu dwóch lat przed urodzeniem dziecka pracowała co najmniej rok. Zamiast matki z urlopu tego może skorzystać także ojciec, ale jedynie w okresie od dnia pierwszych do dnia drugich urodzin dziecka. Rodzicowi korzystającemu z urlopu *GYED* przysługuje zasiłek w wysokości 70% otrzymywanej pensji, nie więcej jednak niż 70% kwoty równowartości podwójnej wysokości minimalnej pensji (a więc maksymalnie około 350 euro miesięcznie).

Innym typem urlopu wychowawczego jest *GYES* – przysługuje on do trzeciego roku życia dziecka (w pewnych przypadkach – np. dzieci niepełnosprawnych – do ósmego lub dziesiątego), jednemu z rodziców, o ile żaden z nich nie jest uprawniony do urlopu *GYED* (np. ze względu na krótki okres zatrudnienia) lub jeżeli urlop *GYED* rodzicom przysługiwał – po jego zakończeniu. Rodzice mogą przy tym przekazać prawo do korzystania z *GYES* jednemu z dziadków – o ile sprawuje on osobistą opiekę nad dzieckiem w swoim domu i nie pracuje więcej niż 4 godziny dziennie. Osobie korzystającej z *GYES* przysługuje zasiłek w wysokości minimalnej emerytury (około 100 euro), w przypadku bliźniaków lub większej ilości dzieci urodzonych jednocześnie w podwójnej wysokości.

Dodatkowo każdy z rodziców mających trójkę lub więcej dzieci jest uprawniony do kolejnego typu urlopu wychowawczego – *GYET*, w okresie w którym najmłodsze z dzieci ma od trzech do ośmiu lat. W czasie takiego urlopu rodzic może pracować nie więcej niż 30 godzin tygodniowo lub bez ograniczeń godzinowych, jeżeli praca wykonywana jest w domu. W przypadku korzystania z *GYET* przysługuje zasiłek w wysokości analogicznej do *GYES* (około 100 euro miesięcznie).

4. Świadczenia pieniężne

Na Węgrzech wszystkim rodzinom (niezależnie od uzyskiwanych dochodów) przysługuje miesięczny zasiłek rodzinny w wysokości około 42 euro na dziecko przy jednym dziecku w rodzinie, około 46 euro na dziecko przy dwóch dzieciach i około 55 euro na dziecko przy trójce lub większej ilości dzieci w rodzinie. Wypłata zasiłku w przypadku dzieci w wieku szkolnym jest uzależniona od wykonywania przez nie obowiązku szkolnego – jest zawieszana w przypadku zbyt dużej nieusprawiedliwionej absencji szkolnej.

Oprócz wskazanego zasiłku istnieją także zasiłki o charakterze socjalnym – dla najuboższych rodzin, w dużej mierze przyznawane w naturze (np. darmowe posiłki dla dzieci).

5. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

W 2011 r. istotnemu zwiększeniu uległy preferencje dla rodzin w węgierskim systemie podatkowym. Rodzina z jednym lub dwójką dzieci może obniżyć miesięczną podstawę opodatkowania o około 215 euro na dziecko, co odpowiada mniejszemu podatkowi dochodowemu o około 35 euro miesięcznie na dziecko. Podobne pomniejszenie dla rodziny z trójką lub więcej dzieci wynosi aż 700 euro miesięcznie na dziecko, co odpowiada oszczędności na podatku w wysokości 113 euro miesięcznie na dziecko. Oznacza to, że rodzina posiadająca trójkę dzieci każdego miesiąca jest uprawniona do odliczenia prawie 340 euro od podatku, co w skali roku daje w takim przypadku niebagatelną kwotę zmniejszenia obciążeń podatkiem dochodowym w wysokości 4080 euro.

6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

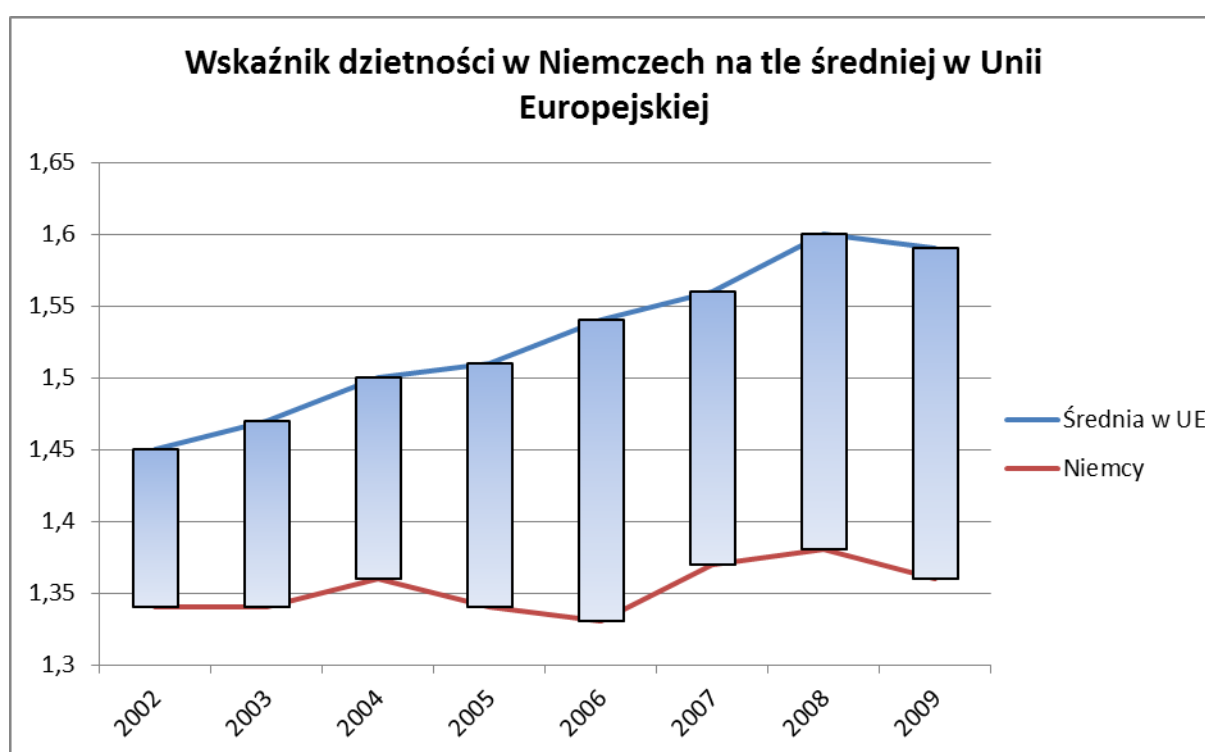
Dostępność opieki przedszkolnej na Węgrzech jest relatywnie dobra – do publicznych przedszkoli uczęszcza około 80% dzieci w wieku 3-7 lat. Placówki te są tylko w niewielkim stopniu finansowane przez rodziców (około 10%), reszta kosztów pobytu dziecka w publicznej placówce jest ponoszona przez rząd centralny i jednostki samorządu terytorialnego.

Więszym problemem jest dostępność miejsc dla dzieci w wieku 2-3 lat (a więc po zakończeniu płatnego urlopu wychowawczego *GYED*) – tylko niewielka część dzieci w tym okresie życia może liczyć na przyjęcie do publicznych placówek opieki.

IX NIEMCY

1. Sytuacja demograficzna

W Niemczech od wielu lat panuje katastrofalna sytuacja demograficzna – wskaźnik dzietności na poziomie 1,2-1,4 utrzymuje się stale od lat 80-tych XX wieku. Sytuacja ta nie poprawia się w sposób odczuwalny także w ostatnich latach, w których wskaźnik dzietności dla całej Unii Europejskiej ulega systematycznej poprawie. Rezultatem jest zobrazowana na poniższym wykresie rosnąca dysproporcja między wielkościami tego wskaźnika dla całej UE i Niemiec.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W ostatnich latach, na skutek ograniczenia liczby nowych emigrantów bardzo słabe wskaźniki demograficzne spowodowały spadek ludności Niemiec - od 2004 r. o 750 tys. mieszkańców (z ponad 82,5 mln do 81,75 mln). Projekcje demograficzne na przyszłość przewidują dalszy spadek ludności Niemiec do 77-79 mln w 2030 r. i 64-70 mln w roku 2050.

2. Nakłady finansowe na politykę prorodzinną

Według danych niemieckiego urzędu statystycznego z 2010 r. Niemcy wydają na politykę prorodzinną około 100 mld euro rocznie, co stanowi około 3 % ich PKB. Stawia to ich powyżej średniej dla krajów europejskich, choć wydatki w tym zakresie są zauważalnie mniejsze od liderów takich jak np. Francja. W ostatnich latach wydatki te utrzymują się na względnie stałym poziomie, nie wykazując tendencji wzrostowych.

3. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

W Niemczech każda kobieta zatrudniona na umowę o pracę jest uprawniona do 14-tygodniowego urlopu macierzyńskiego, z czego 6 tygodni przysługuje przed, zaś 8 tygodni po urodzeniu dziecka. W przypadku urodzenia bliźniaków urlop macierzyński przysługujący po porodzie ulega wydłużeniu o dodatkowe 4 tygodnie. Urlop jest pełnopłatny, bez górnych limitów, jednak w większości finansowany przez pracodawców – jedynie kwota 13 euro dziennie jest zwracana pracodawcy z ubezpieczenia chorobowego matki. Urlop macierzyński nie przysługuje osobom samozatrudnionym.

Niemiecki system prawny nie przewiduje urlopu ojcowskiego.

Po zakończeniu urlopu macierzyńskiego każdy z rodziców może wykorzystać urlop rodzicielski, z którego można skorzystać zasadniczo do końca trzeciego roku życia dziecka (za zgodą pracodawcy można ostatni rok tego urlopu wykorzystać do ósmego roku życia dziecka). Podczas pierwszych 12 miesięcy urlopu (14 miesięcy, jeżeli każdy z rodziców wykorzysta co najmniej 2 miesiące urlopu) uprawnionemu przysługuje zasiłek rodzicielski w wysokości zasadniczo 67% ostatnich zarobków, nie więcej jednak niż 1800 i nie mniej niż 300 euro miesięcznie. W przypadku urodzenia bliźniaczego zasiłek ulega zwiększeniu o 300 euro miesięcznie. Dodatkowe zwiększenie zasiłku może wynieść 10%, jeżeli w rodzinie jest dwoje dzieci w wieku do trzech lat lub troje w wieku do sześciu lat. Istnieje przy tym możliwość pobierania zasiłku przez 24 miesiące (lub 28 miesięcy, jeżeli każdy z rodziców wykorzysta co najmniej 4 miesiące urlopu), ale w połowie zasadniczej wysokości. Niektóre landy wypłacają również zasiłki macierzyńskie podczas trzeciego roku urlopu. Podczas urlopu macierzyńskiego korzystający z niego rodzic może nadal pracować, ale tylko do 30 godzin tygodniowo. W takiej sytuacji rodzicowi temu przysługuje zasiłek w wysokości 67% różnicy pomiędzy zarobkami jakimi uzyskiwał wcześniej na całym etacie, a zarobkami pobieranymi w trakcie urlopu macierzyńskiego za pracę w ograniczonym wymiarze. Urlop macierzyński może być wykorzystywany przez każdego rodziców w maksimum dwóch częściach. Oboje rodzice mogą z niego korzystać jednocześnie.

4. Świadczenia pieniężne

Podstawowym świadczeniem pieniężnym w związku z wychowywaniem dzieci w Niemczech jest zasiłek na dziecko (*Kindergeld*). Przysługuje on powszechnie - na każde dziecko do 18 roku życia. Może być wypłacany do 21 roku życia dziecka w przypadku gdy nie podjęto pracy, a do wieku 25 lat gdy studiuje lub uczy się zawodu. W przypadku gdy dziecko jest niepełnosprawne w stopniu uniemożliwiającym samodzielne funkcjonowanie zasiłek ten przysługuje bez limitu wiekowego. Wysokość zasiłku wynosi 184 euro na pierwsze i drugie dziecko miesięcznie, 190 na trzecie i po 215 euro miesięcznie na czwarte i każde kolejne dziecko. Rodzinom o najniższych dochodach przysługuje też dodatkowy zasiłek (*Kinderzuschlag*) w wysokości 140 euro miesięcznie na dziecko.

5. Preferencje w systemie podatkowym

Po złożeniu przez rodziców podatkowych zeznań rocznych władze skarbowe obliczają czy dla podatnika korzystniejszym jest obniżenie dochodów podlegających opodatkowaniu o kwoty pobranych zasiłków na dziecko, czy też o specjalne odliczenia podatkowe według

opisanego poniżej mechanizmu. Następnie wybierają bardziej korzystne dla podatnika rozwiązanie. Wskazane odliczenia podatkowe przysługują w kwocie 2184 euro na dziecko na rodzica rozliczającego się samodzielnie, lub 4368 euro w przypadku łącznego opodatkowania się małżonków. Dodatkowo rodzicom przysługuje odliczenie z tytułu opieki na dziecko w kwocie odpowiednio 1320 lub 2640 euro oraz odliczenie edukacyjne na uczące się dzieci powyżej 18 roku życia w wysokości 924 euro. Samotni rodzice mogą liczyć na dodatkowe odliczenie w wysokości 1308 euro.

Niezależnie od powyższego podatnicy mogą odliczyć od dochodu wydatki na opiekę nad dzieckiem (czesne w przedszkolu, prywatnej szkole) w wieku do 14 lat (do 25 w sytuacji gdy dziecko jest niepełnosprawne), w wysokości 2/3 wydatków rzeczywiście poniesionych, do kwoty 4000 euro na dziecko.

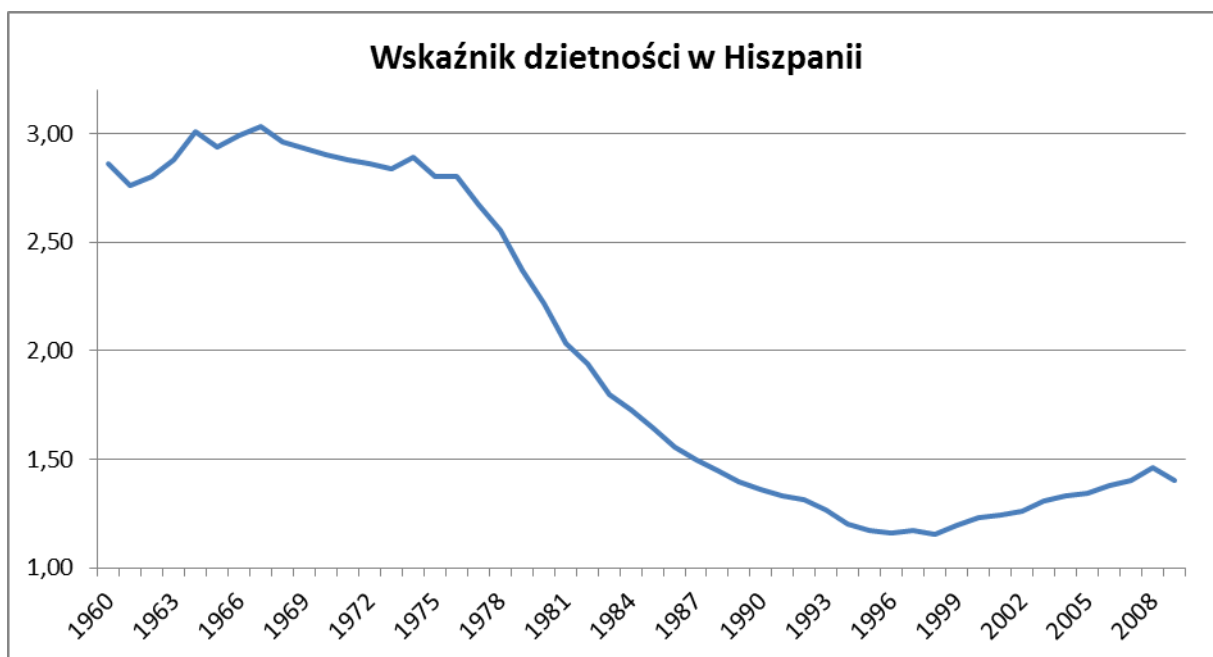
6. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

W Niemczech istnieje dobrze rozwinięty system przedszkoli publicznych dla dzieci w wieku powyżej 3 lat, do którego uczęszcza 88% uprawnionych dzieci (dane z 2009 r.). Pewnym problemem jest dostępność miejsc w placówkach dla dzieci poniżej 3 roku życia. Większość rodzin nie decyduje się na posyłanie dzieci w tym wieku do przedszkoli, co związane jest też z korzystnymi rozwiązaniami w zakresie urlopów wychowawczych. Sprawia to, że jedynie 19 % dzieci w tej grupie wiekowej uczęszcza do placówek opieki zastępczej.

X HISZPANIA

1. Sytuacja demograficzna

Sytuacja Hiszpanii, kraju pod wieloma względami kulturowymi bliskiego Polsce, wykazuje wiele podobieństw do sytuacji naszym kraju. Od połowy lat 70-tych, gdy wskaźnik dzietności wynosił w granicach 2,8, do połowy lat 90-tych nastąpił drastyczny spadek do wartości poniżej 1,2. Od tego czasu sytuacja nieco poprawiła się i ustabilizowała się na poziomie ok. 1,4. Równocześnie obserwujemy stałe podnoszenie wieku narodzin pierwszego dziecka przez kobiety. Jako przyczyny tego stanu rzeczy autorzy raportu OECD (*Spain: Short on children and short on family policies*, Delgado i inni, 2008) wskazują m.in. rozpowszechnienie antykoncepcji (nielegalnej w Hiszpanii do 1978 r.) oraz aborcji (dozwolonej bez ograniczeń czasowych w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia fizycznego lub psychicznego matki). Autorzy podkreślają ponadto, że obecny spadek wskaźnika dzietności zakorzeniony jest głęboko w przemianach społecznych i zatrzymanie trendu spadkowego nie wydaje się zapowiadać jego odwrócenia. Z drugiej strony polityka prorodzinna w Hiszpanii, podobnie jak w innych krajach południowej Europy, jest bardzo ograniczona zarówno co do stosowanych form, jak i przeznaczanych na nią środków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OECD – (OECD Fertility Database)

1. Nakłady finansowe na politykę prorodzinną

Według cytowanych w Polsce raportów hiszpańskiego Instytutu ds. Polityki Rodzinnej (IPF) Hiszpania znajduje się na ostatnim (zaraz za Polską) miejscu w Europie pod względem nakładów na politykę rodzinną. Całość nakładów Hiszpanii na tę gałąź polityki nie przekracza 1% PKB (przy średniej w Europie 2,2% PKB). Ponadto w ostatnich latach te i tak niskie nakłady zostały poważnie zmniejszone poprzez np. likwidację w 2011 roku becikowego w

wysokości 2,5 tysiąca euro wypłacanego poprzednich latach rodzinom, w których rodziły się dzieci.

2. Urlopy macierzyńskie i wychowawcze

Matce – pracownikowi rodzącej dziecko przysługuje w Hiszpanii 16 tygodni urlopu macierzyńskiego (z tego maksimum 10 tygodni może być wykorzystane zamiast ojca przez matkę). W praktyce urlop macierzyński może być przedłużony o 2 lub nawet 4 tygodnie przez oddanie zryczałtowanych skróconych godzin pracy przysługujących matce. Matce przysługuje zasiłek macierzyński w wysokości 100% wynagrodzenia do poziomu 3230 euro miesięcznie, o ile matka w okresie 7 lat przed urodzeniem dziecka podlegała ubezpieczeniu przez okres minimum 180 dni lub 360 dni w całym okresie zatrudnienia. Krótsze okresy ubezpieczenia koniecznego do otrzymania zasiłku macierzyńskiego dotyczą młodych rodziców. Dla osób poniżej 26 roku życia wystarczy odpowiednio 90 lub 180 dni, natomiast poniżej 21 lat nie ma wymogu uprzedniego ubezpieczenia. Zatrudnionym kobietom nieuprawnionym do urlopu macierzyńskiego przysługuje ryczałtowy zasiłek w wysokości 532,51 Euro miesięcznie przez 42 dni.

Mężczyznom przysługuje 15 dni urlopu ojcowskiego.

Po zakończeniu urlopu macierzyńskiego rodzic może skorzystać z maksymalnie 144 tygodni urlopu wychowawczego. Jest on zasadniczo bezpłatny, choć w przypadku niektórych regionów władze regionalne decydują się na wypłatę - zwykle przez ograniczony okres czasu - zasiłku w kwocie kilkuset euro miesięcznie. W części wypadków zasiłki takie przysługują wyłącznie osobom najslabiej zarabiającym.

3. Świadczenia pieniężne

W Hiszpanii świadczenia pieniężne związane z posiadaniem dzieci wypłacane są zasadniczo rodzinom osiągającym dochody poniżej przyjętego kryterium zamożności.

Zasiłek rodzinny jest wypłacany, jeśli roczny dochód rodziców wychowujących jedno dziecko nie przekracza 11264,01 euro brutto. Limit dochodów rośnie o 15 proc. przy następnym wychowywanym dziecku. W przypadku rodzin wychowujących troje dzieci wzrasta do kwoty 16953,05 euro, a każde następne dziecko zwiększa go o kwotę 2745,93 euro. Limit dochodów nie jest stosowany przy dziecku niepełnosprawnym i dziecku przybranym.

Wysokość zasiłku wynosi 24,25 euro miesięcznie (291 euro rocznie). Mniejsze kwoty przysługują w przypadku jeśli rodzina nieznacznie przekracza kryterium dochodowe. Większe świadczenia – ok. 50 euro miesięcznie na dziecko - dotyczą rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi.

Rodziny o dochodach poniżej 47948,84 euro mogą ubiegać się o subsydia do kredytów mieszkaniowych. Kredyt może być dofinansowany aż do 100 euro rocznie na każde 10 000 euro kredytu, przez okres maksymalnie 15 lat. Kwota ta może wzrosnąć od 33 do 50 euro w przypadku rodzin wielodzietnych i z dziećmi niepełnosprawnymi.

4. Preferencje w systemie podatkowym

Wsparcie dla rodzin wychowujących dzieci oparte jest o system odliczeń od dochodu podlegającego opodatkowaniu. Wielkość odliczeń zależy od liczby dzieci i rośnie aż do czwartego dziecka w rodzinie. Rodzice posiadający jedno dziecko mają prawo odliczyć 1800 euro rocznie. Odliczenie za drugie dziecko wynosi 2000 euro. Za trzecie dziecko odliczyć można 3800 euro. Natomiast odliczenie za czwarte i każde kolejne dziecko wynosi 4100 euro. Warto zauważyć, że wielkość odliczenia radykalnie wzrasta przy trzecim dziecku, uznawanym wspólnie za granicę wielodzietności.

Dodatkowe i niezależne od powyższego odliczenie przysługuje rodzicom dzieci do 3 roku życia w wysokości 2200 euro.

5. Dostępność opieki zastępczej nad dziećmi

Dzieci po ukończeniu 3 roku życia mogą korzystać z bezpłatnej opieki w szkołach. Zorganizowaną opieką objętych jest 95% dzieci w wieku 3-6 lat przy czym połowa z nich przebywa w placówkach w niepełnym wymiarze godzin. Z formalnie zorganizowanej opieki korzysta także 38% dzieci poniżej 3 lat.